

Fig. 1. Kirkebakken set fra sydøst. KdeFL fot. 1993. - *The church seen from the south-east.*

FØVLING KIRKE

TYRSTING HERRED

Kirken, der nævnes første gang 1508,¹ blev 1524² i ekstraskat, den såkaldte landehjælp, sat til det betydelige beløb af 27 mark, det største som nogen kirke i det daværende Tyrsting herred betalte. Kirkens tilhørsforhold i middelalderen er ikke kendt, derimod foreligger der fra 1400'erne og 1500'erne en række oplysninger om en lavedelig slægt, der sad på sognets nu forsvundne hovedgård, hvis beliggenhed omtrent har svaret til den nyligt sløjfede ejendom Våbensholm. Blandt slægtens medlemmer nævnes Peder Terkelsen Væbner, der 1466-1504 ejede gården; den tilfaldt derefter sønnen Terkel Pedersen og dernæst dennes søn Peder Terkelsen, der døde 1587.³

Førstnævnte Peder Terkelsen, der var gift med en datter af Ove Skale til Ørumgård i Bjerre herred,

blev 1458⁴ af Christian I belønnet for »troskab og villig tjeneste«; 1453⁵ bekræftede han en gave, som forældrene havde skænket til Voer kloster, og selv overdrog han klosteret en gård 1504.⁶ Man bemærker, at denne mand sad på hovedgården i de årtier, da hans sognekirkes om- og udbygning fandt sted. Det er navnlig fornyelsen af koret (s. 4023), der påkalder sig opmærksomhed.

Terkel Pedersen, der i 1530'erne og 1540'erne optrådte i adskillige retssager,⁷ blev 1542⁸ overdraget en eng af kirkens jord og fik 1563⁹ for at have lånt kongen 160 lod sølv kronens part af kirkens tiende i pant. Sønnen blev 1579¹⁰ indtil videre fritaget for at svare afgift af kronens part af korntienden (jfr. altertavle, †prædikestol og †)herskabsstol).

Fig. 2. Kirkegårdsportens søndre pille. KdeFL fot. 1993. - *The south pillar of the churchyard gate.*

Af de sidstnævnte transaktioner fremgår tillige, at efter reformationen var kirken kongelig ejendom, hvilket den tilsyneladende forblev frem til 1721,¹¹ da den på auktion sammen med tilhørende gods og skov solgtes til Hans Justesen i Skanderborg. 20 år senere afhændede denne kirken til sin svoger, amtsforvalter Ulrich Christian Schandorff, ligeledes Skanderborg.¹² Dennes enke (jfr. altersølv) satte 1757¹³ kirken på auktion, hvor den erhvervedes af birkedommer Frederik Muncheberg og birkeskriver Niels Vissing, begge Skanderborg. Af disse købtes kirken »med ornamenten, inventarium og materialer« året efter af justitsråd Emanuel Thygesen til Matstrup (jfr. s. 3992) i nabosognet.¹⁴ Kirken forblev under dette gods, indtil den overgik til selveje 1. januar 1910.

1615¹⁵ betalte kirken for to *tiggertegn* »til stakler i sognet«.

Føvling sogn er større end Ring-Brædstrup (s. 3995), men synes i hvert fald siden 1500erne¹⁶ at have været *anneks* til dette.

Et *falter* viet Jomfru Maria er nævnt 1508.¹

Kirken ligger centralt i sognet og frit på en fint hvælvet bakke; navnlig set fra syd og øst er pla-

ceringen i det kuperede landskab bemærkelsesværdig. Som adskillige andre kirker på egnen ligger den et stykke vej fra den tilhørende landsby, hvilket i dette tilfælde nok skal ses i sammenhæng med placeringen af ovennævnte hovedgård Våbensholm længere mod vest (jfr. fig. 4).

Kirkegården indtager bakkens top og *hegnes* på alle sider af stendiger, der i syd og vest er omsat i 1960erne; i øst medfører det markante terrænfald, at gærdet får karakter af støttemur. Hegningen nævnes første gang 1663-64,¹⁷ da det var nødvendigt at lægge stenene op; siden omtales reparationer gentagne gange. Der er to regulære *indgange* med låger foruden en åbning nordligst i vestsiden ved det nedennævnte redskabshus. Hovedporten sidder omtrent midt på vestsiden, hvortil den fra en nordligere placering blev flyttet 1874; den udgøres af to jerntremmefløje (fra begyndelsen af 1960erne) mellem ældre, murede og hvidkalkede piller, der er teglhængte og prydet med kamtakker (fig. 2). I tilslutning til en nu ikke meget benyttet sti, der på østsiden har retning mod landsbyen (jfr. fig. 40), er der en fodgængerlæge, bestående af sortmalet jerntremmefløj ophængt på vinkeljerns stolper og udført omtrent samtidig med de ovennævnte portfløje.

Indgangene er tidligst nævnt 1615,¹⁵ da porten blev fornyet med brædder, indkøbt i Horsens; samme sted hentes 1663-64¹⁷ tagsten til porten, som et par år efter blev renoveret. Desuden eksisterede der i denne periode en nordre og en østre læge, der vist begge var forsynet med *friste*. I de år, da ovennævnte Hans Justesen ejede kirken, blev porten atter fornyet.¹⁸ 1857¹⁹ begærede synet »tilbørlig lukkelse« for hovedindgangen.

I det nordøstre hjørne, hvor der 1932 var opført et nødtørftshus, ligger siden 1973 en hvidkalket, teglhængt bygning med toiletter og rum for redskaber og fyr samt graverkontor, rejst efter tegning af Vinther og Roldsgaard, Brædstrup; udvidet 1988. Efter opførelsen sløjfedes et ligeledes hvidkalket og teglhængt *†kapel*, der lå i vestsiden, parallelt med gærdet, umiddelbart nord for porten, og som nævnes første gang 1925, da synet ønskede døren sat i stand og malet.

Fig. 3. Kirken set fra sydøst. Victor Hermansen fot. 1938. - *The church seen from the south-east.*

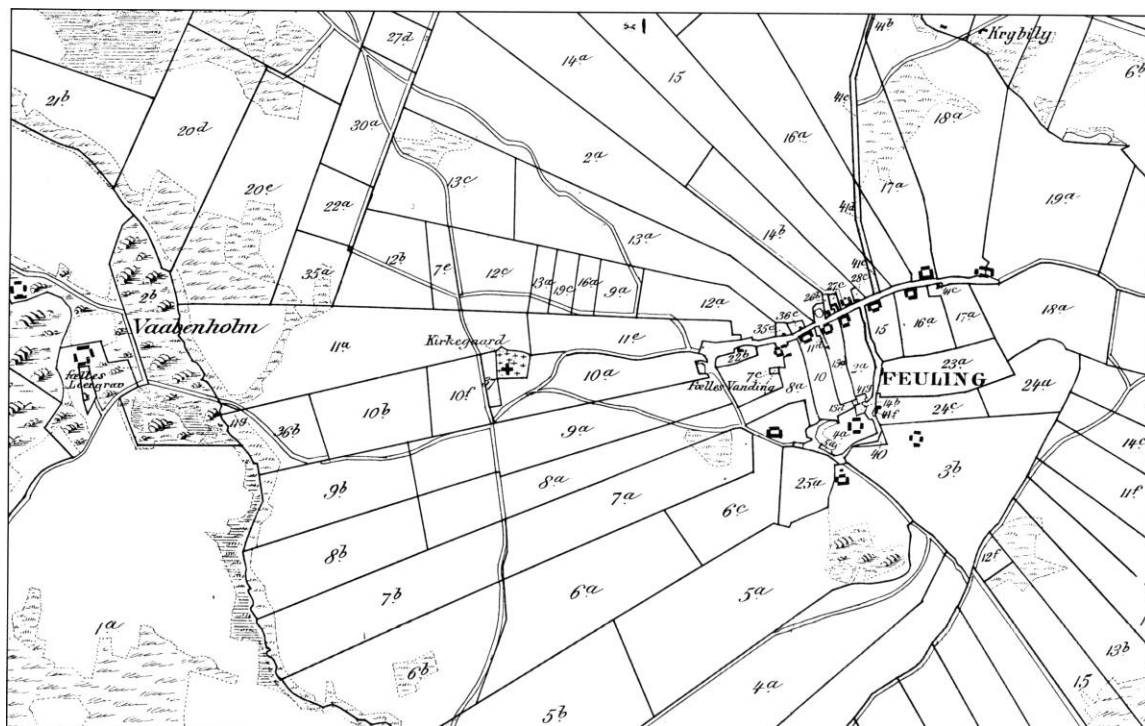

Fig. 4. Minoreret matrikelkort fra Tegners lithografiske institut, 1:20.000, viser kirkens placering midt mellem Våbensholm og landsbyen. - *Map c. 1870 showing the church situated between the manor Våbensholm and the village.*

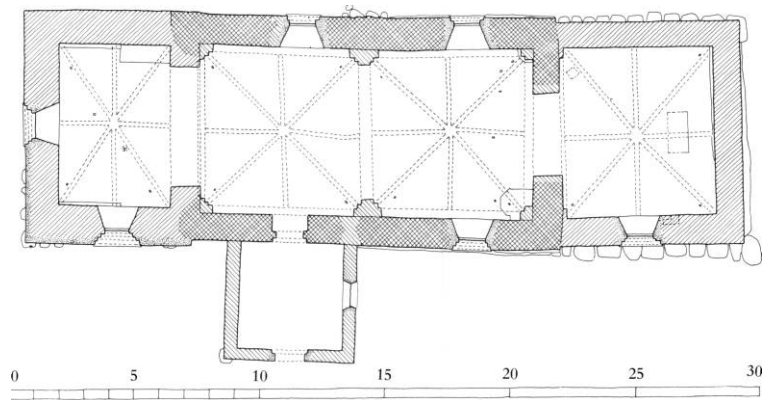

Fig. 5. Grundplan 1:300. Målt af John Bennetzen 1989, tegnet af KdeFL 1993. - *Ground-plan.*

Senest er der indrettet rum for graverens maskiner og redskaber i den østre ende af et ældre hus vest for kirkegården.

I kirkegårdens østside er der en del store træer, navnlig ahorn; ved nordvestre hjørne står en ask og ved porten en elm; desuden er der nysatte aske i nord og langs nordre afsnit af vestsiden. I forbindelse med planering af arealet 1874 blev der »beplantet med træer«; 1926 foreskrev synet en del fjernet, og de i sydsiden beordredes fældet 1968,²⁰ således at kirken nu ligger helt åben på denne side (jfr. fig. 1).

I dag er der grus omkring kirken bortset fra en lille pikstensbro ved våbenhusdøren; synet 1862 ønskede brolagt fortov, gentaget 1909 forud for kirkens overgang til selveje.

BYGNING

Kirkens ældste afsnit er skibet, der vel er opført omkring år 1200, og hvortil der i øst slutter sig et væsentligt yngre, omtrent jævnbredt kor, som har afløst det oprindelige. I årtierne omkring 1500 er der dels indbygget hvælv i skibet, dels ved dettes vestgavl rejst et relativt kort tårn, der har samme bredde som skibet; dets nuværende øverste etage med kamtakede gavle er resultatet af en ombygning 1856. I middelalderens allersidste fase, eller måske først efter reformationen, er der foran skibets syddør tilføjet et våbenhus. Orienteringen har en lille afvigelse mod syd.²¹

Det kor, der fra begyndelsen har sluttet sig til skibet og sandsynligvis har udgjort første afsnit af stedets første stenkirke, er forsvundet uden at efterlade sig tydelige spor. Det kan vel ikke udelukkes, at korgavlens nederste parti, der forløber skråt i forhold til den øvrige gavl, er et levn af en ældre bygning på stedet. Udvendig er dette murværk af jernal og ligner en sokkelrest, indvendig registreres det ved et navnlig i nordsiden tydeligt afsæt 108 cm over gulvet.

Skibets *materialer* er jernal, marksten og murenkensten, der i store træk er fordelt således, at den eroderede sokkel består af jernal, mens langmu-

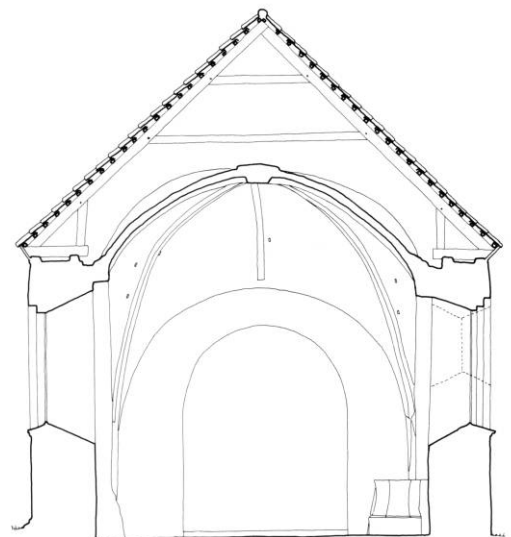

Fig. 6. Tværsnit i skibet, set mod øst, 1:150. Målt af John Bennetzen 1989, tegnet af KdeFL 1993. - *Cross-section of the nave looking east.*

Fig. 7. Nordsiden set fra øst med spor af pille (s. 4019) og tårnindgang (s. 4021). KdeFL fot. 1993. - *The north side of the church seen from the east, including steps leading to the tower door.*

renes nedre og østre del er af marksten, deres øvre og vestre af tegl. Man får det indtryk, at skibets opførelse, i fortsættelse af korets, på vanlig vis har været indledt i øst med de lokale, naturgivne materialer i en blanding, der træffes flere steder i herredets kirkebyggeri. Mens opførelsen var i gang eller efter en pause, mens en i øvrigt ukendt *†trækirke*²² (jfr. Grædstrup, s. 3939) kan have fungeret midlertidigt, blev teglsten introduceret på egnen, formentlig fra Voer kloster (s. 3874). Byggeledelsen valgte da dette materiale til facadernes færdiggørelse, mens markstenene henvistes til bagmure og taggavle; her indgår yderligere enkelte frådsten og jernal, og der er teglstumper i fugerne. Jernal og vel tillige frådsten, der var relativt let at bearbejde, fandt i hvert fald anvendelse ved det bevarede vindue i sydsiden og dermed formentlig også andre steder, hvor der skulle bruges sten af til-dannet form.

Mens mursten kun er benyttet ganske lidt og ret specielt i nævnte klosters sognekirke (s. 3850), er de dominerende i Grædstrup (s. 3940). Skibet i Føvling er antagelig lidt ældre end det i Grædstrup, idet enkeltheder som døre, vinduer og de nedennævnte blændinger i vestgavlen alle er rundbuede.

Langfacadernes vestre del er af munkesten i munkeforbandt, mens markstenspartierne findes i den østre ende, hvor der foruden og til hjørnernes opmuring er brugt større formater. På nordsiden strækker den rå kamp sig fra hjørnet kun nogle meter mod vest, mens den på sydsiden når omtrent til bygningens midte.

På nordfacaden, hvor mange bomhuller endnu er åbne, angiver fremspringende sten og andre ujævnheder i murværket, at der her har været en tværgående mur eller måske snarest en *†pille* (fig. 7); en sådan skulle i hvert fald 1663-64¹⁷ afdækkes med tagsten. En pille midt

Fig. 8. Udsnit af murværk i tårnets mellemstokværk (s. 4020), østmurens vestside over det bevarede parti af skibets gavl. KdeFL fot. 1993. - *Section of masonry in the second storey of the tower.*

Fig. 9. Udsnit af vestsiden af skibets østgavl (s. 4019). KdeFL fot. 1993. - *Section of masonry on the west side of the nave's east gable.*

på langsiden må være et vidnesbyrd om, at bygmesteren samtidig med materialeskiftet overvejede at hvælve skibet. På sydsiden, hvor markstensmurværket allerede var udført, er der ikke lignende spor og tilsyneladende heller ikke ved de vestre hjørner, så tanken om hvælv må

ret hurtigt været blevet opgivet for først at blive genoptaget århundreder senere.

Vestgavlen har udgjort sidste etape af skibets opmuring, og her udførtes de nævnte, tre blændinger (fig. 10), der er en halv sten dybe, har fælles fodlinie og lidt flade rundbuer; i facaden, der i dag dækkes af tårnet, indgår desuden strækninger af savskifte.

Af øvrige, oprindelige enkeltheder er *syddøren* bevaret i brug, endda med anslagsfremspringet i behold, mens norddøren, der står tilmuret, spores ude og inde. Begge åbninger er rundbuede og omkring 145 cm brede udvendig; søndre dør, hvis fløj har været hængslet i vestsiden, er i vægplanet 230 cm høj over det nuværende gulv. I hvert fald har der i sydsiden været to *vinduer*, hvoraf nu kun det vestre er bevaret, i tilmuret skikkelse; bredden af den rundbuede åbning er udvendig 80 cm.

Ændringer og tilføjelser. I de sidste årtier af 1400rne og i perioden frem til reformationen, har der været foretaget en række omdannelser og udbygninger, der i en årrække må have gjort kirken til en næsten permanent byggeplads. Den indbyrdes rækkefølge af de omfattende arbejder lader sig nu vanskeligt fastslå, men omstændighederne ved bygningen kunne tale for, at tårnet kom først (jfr. klokke) og våbenhuset sidst; antagelig har da indbygning af hvælv og fornyelse af kor fundet sted i mellemtiden.

Tårnet, hvis tilføjelse har betydet en udvidelse af det gulvareal, der var til rådighed for menigheden, har oprindeligt haft samme bredde som skibet, men i forbindelse med reparationer og skalmuring i nyere tid er der opstået et fremspring på sydsiden. På en syld af store marksten, der træder frem under tårnets søndre del, er det opført af munkesten i munkeforbandt; indvendig er der bevaret ridsede fuger (jfr. fig. 8). Udvendig på sydsiden og på det meste af vestfacaden er oprindeligt murværk forsvundet ved gentagne udbedringer, hvoraf den tidligst kendte fandt sted 1678-79;¹⁷ den nuværende tilstand skyldes vist navnlig den nedennævnte ombygning 1856.

Tårnrummet er sat i forbindelse med kirkens indre ved en stor åbning; denne er etableret ved

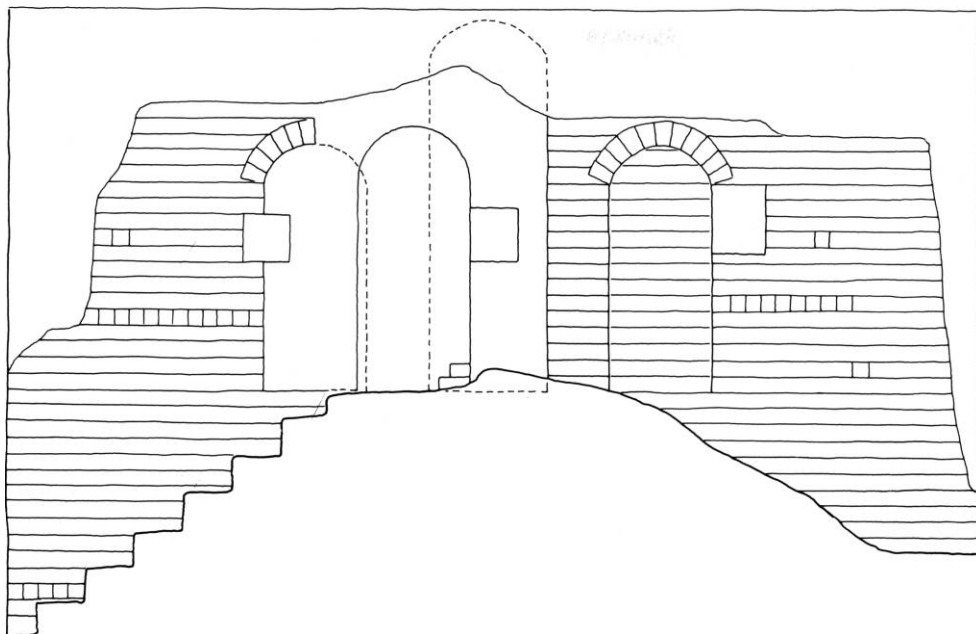

Fig. 10. Skibets vestgavl i tårnets mellemstokværk, 1:50 (s. 4020). Målt og tegnet af KdeFL 1993. - *The west gable of the nave as seen in the second storey of the tower.*

hjælp af et helstensstik, hvor der på siden mod skibet er muret et med åbningens rundbue koncentrisk halvstensfremspring, hvorpå et hvælv i skibet kunne hvile. Da hvælvet blev virkeliggjort, kom dette forlæg imidlertid ikke til anvendelse (jfr. f.eks. Hundslund, s. 2653).

Begge tårnummets vinduer, der er faldede udvendig og smigede indvendig, er antagelig samtidige med tårnet; dette gælder i hvert fald det vestre, som udvendig ses at have været spidsbuet. I tidens løb er der sket omdannelser af begge åbninger (jfr. nedenfor).

Rummet er overdækket med et ottedelt ribbehvælv, der hviler på forlæg i væggene og derfor nok er samtidigt med bygningen; hver kappe er kuplet i en bemærkelsesværdig grad. Ligesom det er tilfældet med korhvælvet, er der ingen overribber.

Adgangen til tårnets mellemstokværk foregår ad en højtsiddende, 100 cm bred, fladbuet døråbning på nordsiden,²³ hvor der omkring 1980 er opstillet en *fritrappel* af jern. Den har afløst ældre tiders træstiger og -trapper, første gang nævnt 1666-67,¹⁷ da snedker Søren Tang fra Træden fornyede »svalen op til tårnhusdøren«.

Dørfløjen har oprindeligt siddet i åbningens ydre fals, hvor der er bevaret stabler i vestsiden; den tilsvarende indre fals er udmuret i forbindelse med opsætning af den nuværende fløj. Tårnets øverste stokværk er fornyet 1856 (jfr. nedenfor).

Allerede da tårnet 1618 og 1619¹⁵ nævnes første gang, var der tale om forstærkningsarbejder - med indlæggelse af ankerbjælker »på begge sider, som var forfalden«; det var Hans murer fra Horsens, der udførte reparationen under anvendelse af bl.a. Daugbjerg kalk.

I en længere årrække frem til nedennævnte ombygning 1856 har tårnet oven på sit tag haft en tilsyneladende ret enkel, tømret og blyhængt *ftagrytter*,²⁴ der i forbindelse med en istandsættelse i 1680'erne,⁷ da den omtales første gang, kaldes klokkeværk eller klokkehus; ligeledes 1698-99 og 1704-05,²⁵ da der gennemførtes fornyelser. I Hans Justesens tid som kirkeejer (s. 4016) blev også »værket i tårnet, som klokken hænger i«, renoveret.²⁶

På tårnets vestside læses med jernbogstaver »T T«, der må være kirkeejeren Thyge (Jesper) Thygesens initialer (jfr. Sønder Vissing, s. 3815), men det er ukendt, hvad han måtte have

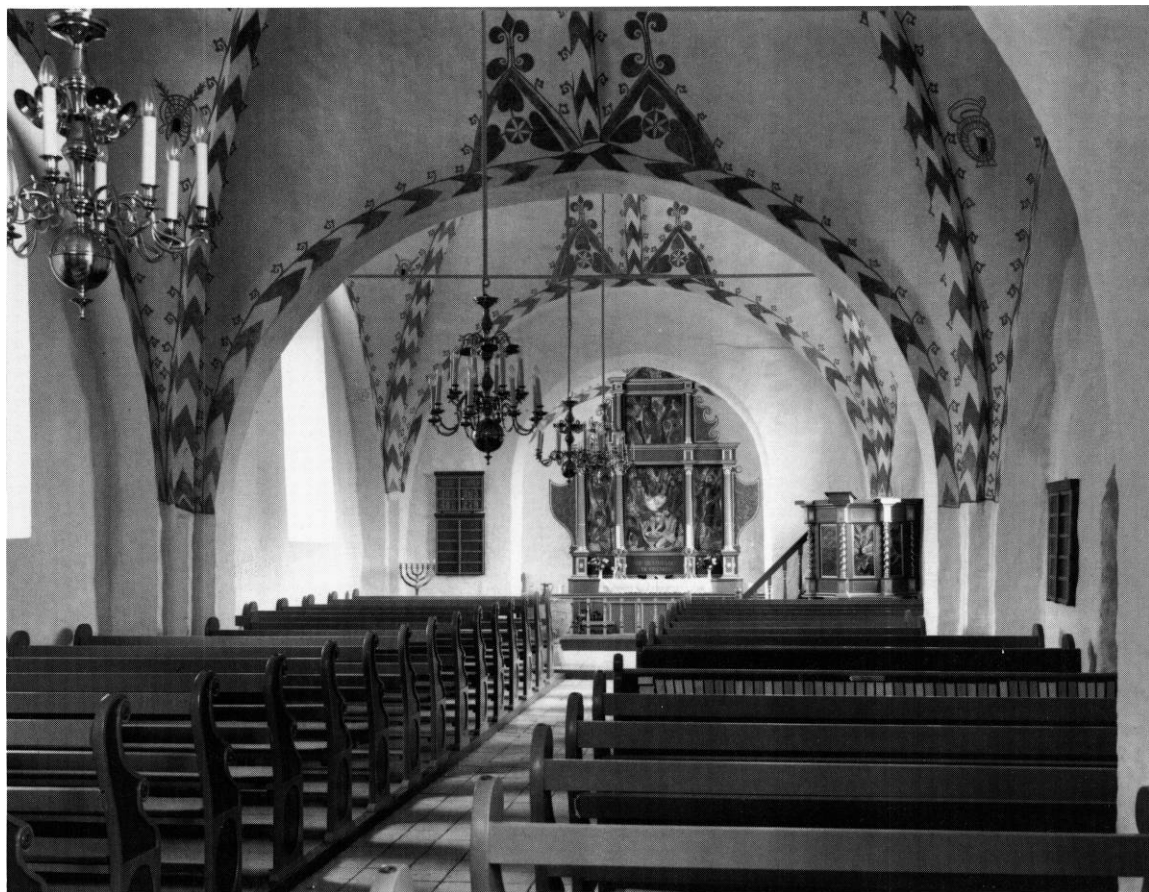

Fig. 11. Indre, set mod øst. NE fot. 1992. - *Interior to the east.*

udrettet ved kirken. Der er ingen efterretning om tårnet, før det i 1830'erne nævnes, at »træbjælken, som bærer spiret, er angrebet af råd«, og at der under blytaget på sydsiden mangler et bræt.²⁷ 1855¹⁹ konstaterede synet, at tårnets træværk var helt råddent og måtte fornyes eller gives en »anden passende form«. Man valgte den sidstnævnte udvej, og syd- og nordsiderne opmuredes med kamtakkede gavle, hver kronet med en nu nedtaget vindfløj (jfr. fig. 16). Etatsråd Regnar Westenholz, der året før havde erhvervet Matstrup (s. 3992) og dermed kirken, viste ved gårdens samtidige ombygning sådan glæde ved kamtakkede gavle, at hvis han ikke skal betragtes som ophavsmand, har det i hvert fald været ham en tilfredsstillelse at se dem gentaget. Tårnets relativt store ombygning fandt

sted året efter og signeredes med jernbogstaver og -tal på sydsidens gavlfod »R W 1856«, hvoraf nu kun årstallet er bevaret.²⁸

Skibets overhvælvning er foretaget på den mest sædvanlige måde, idet der er opmuret falsede væg- og hjørnepiller, hvorpå buer og ribber hviler, uden markering af vederlag. Det er utvivlsomt i forbindelse med hvælvarbejdet, at skibets mure blev forhøjet nogle skifter. Ligesom i adskillige andre af herredets kirker er de østre hjørnepiller enklere end de vestre; tillige er den nordre således beskaffen på sin nederste del, at man må antage, at der her stod et *†sidealter*, da pillen blev udført. I hvert fag er der otte rektantede halvstensribber, der hver er suppleret med overribber med kamtrin;²⁹ i hvert hjørne er der et afløbshul, der står i forbindelse med en

Fig. 12. Indre, set mod vest. NE fot. 1992. - *Interior to the west.*

fint udglattet, skålformet overside af hvælvlommen (fig. 14). Desuden iagttages i det østre fags østside en række huller, hvoraf i hvert fald et par stykker kunne være til klokkereb og dermed røbe en ellers ukendt *†tagrytter* eller måske blot en *†messe klokke* i tagrummet.

Det senmiddelalderlige *kor*, hvis størrelse ganske svarer til et fag i skibet, har indvendig samme bredde som dette, men dets ringere murtykkelse giver sig til kende på begge langsider ved et lille spring i murflugten.

Ved ombygningen fik kirken en vis lighed med et langhus (jfr. f.eks. det ældre tilfælde i Fruering, s. 2978, og det yngre i Sjelle, s. 1907),³⁰ men facadeindrykningen, der også udtrykker sig ved et spring i taget, og navnlig det forhold at triumfmuren blev bibeholdt (koråb-

ningen utvivlsomt udvidet ved samme lejlighed), giver det store kor en arkitektonisk selvstændighed. Hvis den begravelse (s. 4038), der 1661 tilhørte det daværende Våbensholm (s. 4015), har været samtidig med bygningen, må denne tillige have haft en funktion som *gravkapel*

Ovenfor har det været berørt, hvorvidt bunden af den nuværende østvæg kunne være et levn af korets ukendte forgænger; i hvert fald er det påfaldende, at bygningens markante syld af store marksten kun træder frem på langsiderne. Over denne fundering er der et fodskifte af større, let tildannede, antagelig genanvendte marksten, og derover er murværket af munkesten i munkeforbandt. På gavlen (fig. 13), hvor der er bevaret åbne bomhuller, angiver et par

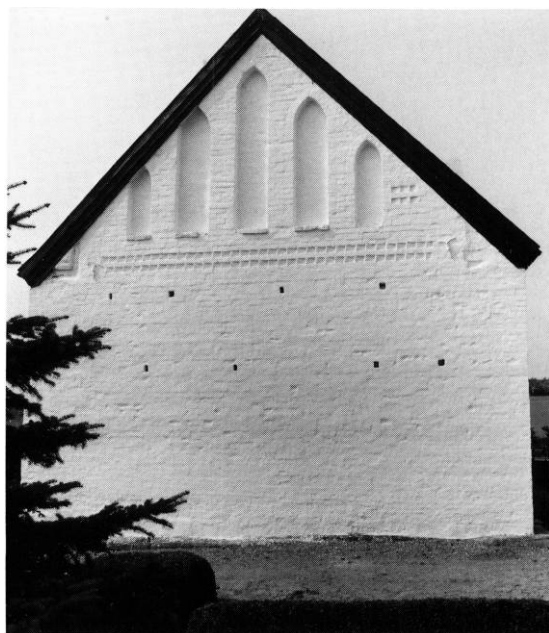

Fig. 13. Korgavl. KdeFL fot. 1993. - *Chancel gable.*

savskifter tagfodsniveau, og herover er der fem spidsbuede, en sten dybe højblændinger. Denne dekoration er placeret lidt forskudt for gavlmidten, hvilket navnlig viser sig i sydsiden, hvor

Fig. 14. Udsnit af hvælvets overside med overribbe samt skålformet udmuring til afløbshul i skibets nordøstre hjørne (s. 4023). KdeFL fot. 1993. - *The extrados of the vault in the north-east corner of the nave.*

blændingernes top karambulerer med de nuværende vindsceder. Fænomenet vidner om, at gavlen oprindeligt var kronet med *†kamtakker*. I nordsiden er der et lille parti med savskifter.

Koret overdækkes med et ottedelt hvælv, der på de tre sider er muret på vægforlæg, mens det op imod den ældre triumfmur hviler på et halvtstensfremspring. Ved at mangle overribber svarer hvælvets nordøstre hjørne, der tidligere gav adgang til loftet, er tilmuret på sydens forlangende 1862¹⁹ (hvorefter der etableredes adgang fra skibets loftsrum).

I sydvæggen er der en i plan L-formet, fire skifter høj *niche* med bund 97 cm over det nuværende gulv.³¹ Det er bemærkelsesværdigt, at der ikke er vinduer i nord og øst, mens det, der oprindeligt har været i sydsiden, senest er forsvundet, da det nuværende blev indsat (jfr. nedenfor).

Våbenhuset er bygget af munkesten, der såvidt det kan vurderes for facadernes og væggenes hvidtekalk, er hennemuret i krydsforbandt. Dog præges alle tre sider af reparationer, og yderligere er sydsidens kamtakprydede taggavl ligesom langsidernes falsgesimser udført med små

Fig. 15. Detalje af korets tagværk, samling med »krumkonsol« mellem spær og hanebånd, tredje fag fra vest (s. 4026). KdeFL fot. 1993. - *Detail of the chancel's roof truss between rafter and tie-beam.*

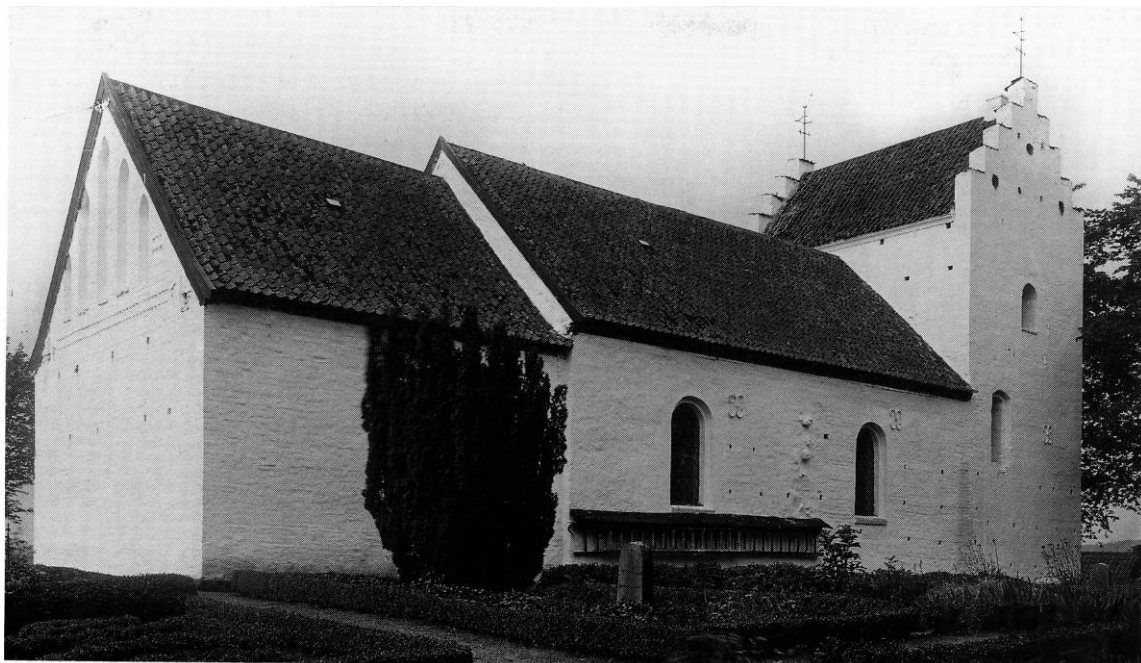

Fig. 16. Kirken set fra nordøst. Victor Hermansen fot. 1938. - *The church seen from the north-east.*

sten. Muligvis har den ommuring, som stenformatet og døråbningens form vidner om, fundet sted samtidig med tårnets ombygning (jfr. nedenfor) .

Våbenhuset nævnes tidligst 1615,¹⁵ da det blev sat i stand med 240 til formålet indkøbte mursten; reparation omtales igen 1688-89³² og atter 1705-06,¹⁷ da det navnlig drejede sig om den vestre mur. 1678-79¹⁷ blev *†bænkene* »opmuret« og fik 1705-06 træsæder. Omkring midten af forrige århundrede iværksattes, ligesom det var tilfældet andre steder, en række ændringer, der etapevis frembragte den nuværende tilstand: Rummet fik loft, kalkbænken blev fjernet, der indsattes et vindue, og gulvet blev belagt med mursten. Disse og bænke blev ønskedes fornyet 1862.

Efter reformationen har bygningsarbejdet, udover det allerede nævnte, hovedsagligt taget sigte på almindelig vedligeholdelse. Første gang en sådan, mindre, istandsættelse nævnes er 1615-17,¹⁵ da der indkøbtes kalk og sand foruden ler »til kalken«; det oplyses, at leret blev hentet »i Ring sø«. Disse materialer foruden mursten anvendtes bl.a. til udbedring af »en kirkedør«.

Et syn 1713 og igen 1803¹⁸ erklærede bygningen som overalt i god stand.

I medfør af Kirkesynsloven af 1861 opstillede kirkeejeren og synet året efter et program for de fornyelser og ændringer, man fandt påkrævet (jfr. Ring-Brædstrup, s. 4006); det drejede sig bl.a. om udskiftning af gulve og vinduer (jfr. nedenfor). Arbejdet skulle have været udført 1868-69, men blev udsat et par år under henvisning til kirkeejerens udgifter ved fornyelsen af kirken i Ring.

1881²⁰ ønskede synet den ovennævnte gennemgang mellem skibets og korets lofter udvidet, og det samme gjaldt adgangen fra tårnet til skibets tagrum. Omkring århundredskiftet skulle skibets *†trækbjælker* erstattes af jernbånd, og disse ønskede synet 1905 malet hvide. Under Hans Vinthers ledelse er 1981 gennemført en istandsættelse, der navnlig omfattede kirkens indre og inventar; 1990 er tårnet sat i stand og 1993 våbenhuset.

Gulvene blev ved den seneste restaurering i kor og skib udført med gule, kvadratiske tegl, i våbenhuset med gule mursten på fladen. Gulve omtales første gang 1686-87, da muremester

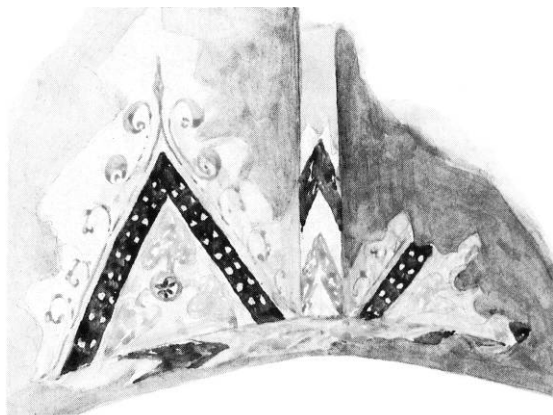

Fig. 17. Udsnit af kalkmalet dekoration fra o. 1500-20 af Liljemesteren. Akvarel af restauratoren Eigil Rothe (i forbindelse med hvælvundersøgelsen) 1903 (s. 4027). - Section of mural decoration from c. 1500-20 by the so-called »Lily Master«. Watercolour by the restorer Eigil Rothe made during a preliminary examination of the vaults 1903.

Peder Christensen fra Nim lagde 100 »gulvsten«; 1693-94 nævnes omlægning af 10 favne.¹⁷ Synet 1717 konstaterede, at stenene var løse eller borte; i de følgende år tilrådede man reparation med sten og sand, senere omlægning med muld og sten og anførte, at begravelsen foran alteret skulle istandsættes eller lukkes²⁶ (jfr. s. 4038). Efter synets ønske 1858 blev gulvets mursten afløst af fliser, men allerede 1862 foreskrev man påny mursten. 1930 lagdes der brædder i stolestaderne.

Formen på de nuværende, rundbuede *vindues*åbninger, der udvendig er falsede, indvendig smigede, går tilbage til 1862,²⁰ da synet ønskede vinduerne fornyet; 1871 etableredes det østre vindue i skibets nordside. Vinduer omtales første gang 1663-64, da en glarmester ordnede dem »i tårnet«; 1675-76 udførte Anders fra Them forskelligt arbejde.¹⁷ I øvrigt kan nævnes, at et syn, der 1722³³ konstaterede, at det vestre vindue var lukket med træ, mente, det burde sættes i stand. 1824³⁴ bemærkede synsfolkene, at de »to nederste vinduer« var »mådelige« og tilmurede forneden.

Tagene, der siden 1700erne har været teglhængte, nævnes tidligst 1615,¹⁵ da en mester fra

Horsens oplagde bly »på kirken«. Øjensynlig har hele kirken, bortset fra det teglhængte våbenhus, tidligere haft blytag, der ofte er blevet repareret, før det 1704-05³⁵ fremgår, at kirken solgte bly samtidig med, at der ophængtes tagsten på skib og tårn. 1684-85³⁶ arbejdede blytækkeren på koret, mens det 1715¹⁸ noteres, at der her var blæst tagsten ned.

Tagværket i koret er af eg med ét lag hanebånd, men udstemninger viser, at der tidligere har været to; i nogle af fagene er tappene suppleret med »krumkonsoller« (fig. 15, jfr. Dallerup, s. 3602, Sdr. Vissing, s. 3817 og Tønning, s. 4052). Samlingerne sidder på vestsiden ligesom nummereringen, der begynder i vest. I skibet er spærene derimod af fyr, mens de to lag hanebånd foruden spærstivere og -sko er af genanvendt eg; samlingerne er foretaget på østsiden, hvor også den indhuggede nummerering er placeret, begyndende i øst. Våbenhusets tagstol, der er sat i stand 1993, indeholder en del ældre egetømmer.

Opvarmning blev bragt tilveje efter et ekstraordinært syn 1880,²⁰ da man talte om at opstille en tjovn »på nordsiden foran pillen« (jfr. fig. 30) og lægge fire tønder kul på våbenhusloftet. Måske blev kakkelovnen fornyet, før den 1927 afløstes af radiatorer i forbindelse med et dampanlæg i et nedgravet fyrrum nord for tårnet; her opsattes oliefyr 1959. Varmluftsanlæg med fyr i ovennævnte redskabsbygning er installeret 1973. Elektricitet indlagt 1924.

Kirken står i dag, efter de senere års istandsættelser, teglhængt og hvidkalket ude som inde; våbenhusets loft er gråmalet.

To (†)*vindfløje* kronede tårnets gavle efter den omtalte ombygning 1856. I 1930erne var fløjene tæret bort (fig. 16), siden er de knap to meter lange jernstænger taget ned og ligger nu på loftet.

KALKMALERIER

Ved Eigil Rothes undersøgelse af hvælvene 1903 fremkom i *kor* og *skib* sengotiske, kalkmalede dekorationer, der blev fremdraget og håndfast restaureret 1905.³⁷ 1928²⁰ foretog Eigil Rothe en

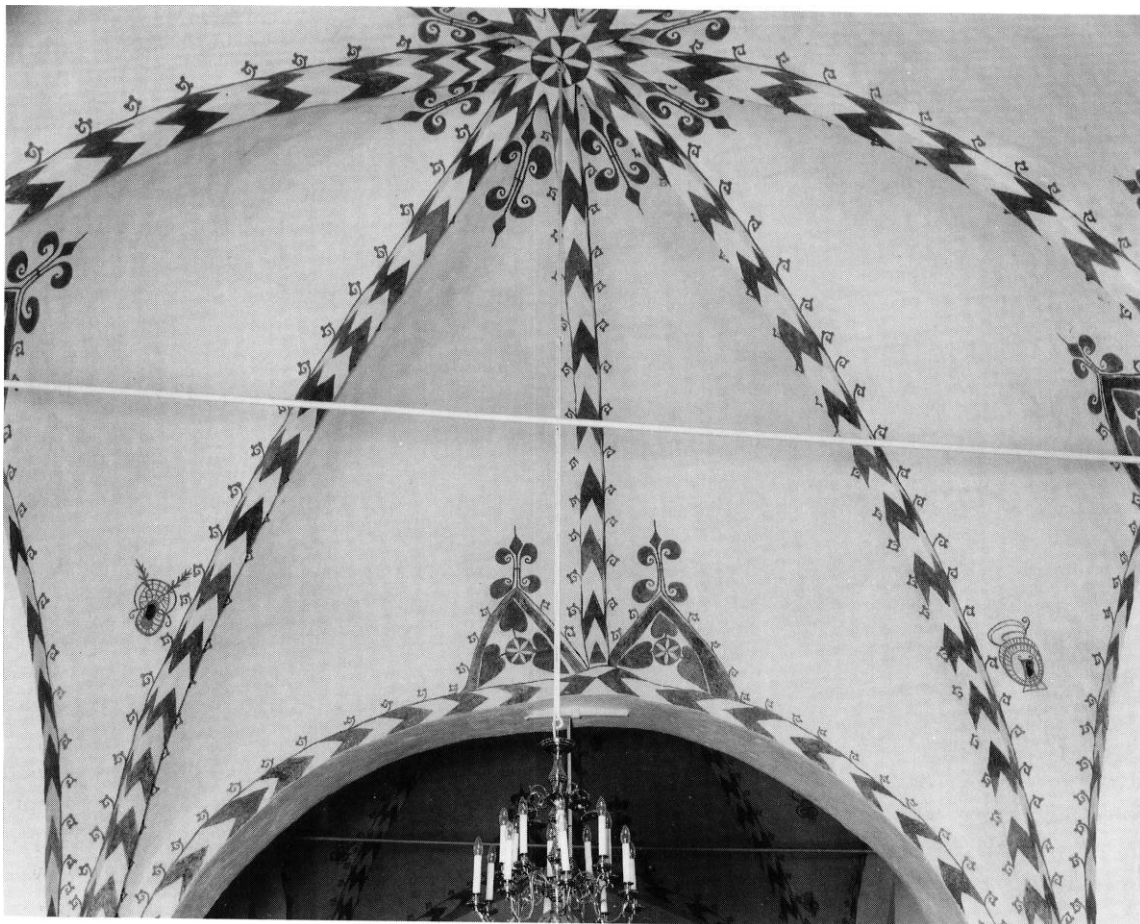

Fig. 18. Kalkmalet dekoration fra o. 1500-20 af Liljemesteren (s. 4027), i skibets vestfag set fra vest. NE fot. 1992. - Mural decoration from c. 1500-20 by the so-called »Lily Master«, on the nave's west vault.

rensning efter tilsodning, og endelig 1980 genrestaureredes kalkmalerierne af Olaf Hellvik.

Dekorationen (fig. 18), der er malet o. 1500-20 af den såkaldte *Liljemester*,³⁸ en betegnelse der dækker over en række håndværkere, der har udført mange ensartede udmalinger, især i Tyrsting herred, med Bryrup (s. 3918) og Grædstrup (s. 3947) som gode eksempler.

Den enkle ornamentik er stort set ens i kor og skib, med sparrer på ribber og buer, mod kapperne afgrænset af en streg, hvorfra vokser små krabbeblade. På to af korets ribber er en sparre kronet af et lille kors. Over buetoppene er malet værkstedets karakteristiske trekantede rummende treblade omkring roset og kronet af store dobbeltliljer. Trekanternes rammer har oprindeligt

indeholdt små, hvide »kalkpletter« (fig. 17),³⁹ nu udstrøget. I alle hvælvtoppe ses en seksbladet roset, men kun i koret er den omkranset af de kendte dobbeltliljer, malet på kapperne mellem ribberne.

Omkring spygatterne er enkle stregfigurer, i koret rektangulære rammer kronet af varierende kors, i skibet dobbeltkonturerede buer, undertiden tværstregede og flere med »følehorn« eller ører. Over et spygat i vestfagets sydvestre svikkel er et større, rødmalet kors med tilspidset korsstamme. Over korets tilmurede lem i nordvestre svikkel er et muligt bomærke, et kryds med øvre hage på den ene stav. Farverne er værkstedets vanlige, vekslende rødbrune og gråsorte.

Fig. 19. Altertavle fra 1500ernes slutning med malerier fra o. 1980 af Bodil Kaalund (s. 4028). NE fot. 1992. - *Altar-piece from the end of the 16th century with paintings c. 1980 by Bodil Kaalund.*

INVENTAR

Oversigt. Det brede kirkerum, prydet med »Liljeme-sterens« egnskendte kalkmalerier fra 1500ernes begyndelse, kan af genstande fra før denne tid kun fremvise den velhuggede, romanske døbefont, beslægtet med bl.a. den i Tamdrup. I tårnet hænger dog en klokke med helgenindskrift, formodentlig støbt i året 1500 af Albertus Pauli. Kirkens tidligere tilknytning til hovedgården Våbensholm har sat sig spor på en del inventarstykker, skænket af dennes ejere i 1500ernes senere del, således kan nævnes altertavlen, gavlstykker fra *†*herskabsstol samt *†*prædikestol; en *†*gravkrypt i koret har ligeledes tilhørt Våbensholm. Den nævnte altertavle har i usædvanlig grad været offer for især nyere tiders skiftende religiøse og kunstneriske holdninger, der har givet sig udtryk i ikke mindre end fem forskellige, malede udsmykninger, senest o. 1980, udført af Bodil Kaalund, der ligeledes har udsmykket prædikestolen fra 1871. Fra tiden o. 1870 stammer endvidere alterskranke og stoleværk, oprindeligt ege-træsmalet, men o. 1980 opmålet i lyse farver.

Alterbord, middelalderligt, muret af munkesten, men kun delvis synligt på den overkalkede bagside, hvor et nyere indrettet rum er lukket med

dobbeltlåger. Bordet er nu 93 cm højt, 158 cm bredt og ca. 70 cm dybt.

† (Side) alterbord (e), jfr. s. 4016, 4022.

Alterbordspanel, 1980, sammenbygget med underdelen til altertavlen, men med bibeholdelse af enkelte rammestykker fra et ældre *†*panel fra 1600erne samt med tilføjelser ved det murede alterbords bagkant (se *†*herskabsstol). I forsiden fyldingsparti har et lodret rammestykke (nr. 2 fra nord, opsat omvendt) et indridset skjold hvori initialerne (versaler) »C (eller G) S K« over »1686«. Frise og rammeverk grønmalet, fyldingerne rødbrune med gulgrønne lister.

Alterklæde, nyere, af mørkerødt fløjls med et latinsk kors i et rammefelt midtfor, flankeret af to tilsvarende felter, alt udført med guldgaloner; ude af brug. *†*Alterklæder. Arkivalske meddelelser om ældre klæder findes kun fra 1682,¹⁷ da der omtales et gammelt af linned. - 1842 »forevist« et nyt, men 1857 lovede kirkeejeren at anskaffe et af passende, rødt stof,¹⁹ antagelig det karmoisinrøde klæde med guldgaloner, der er omtalt 1862.²⁰ 1887 skulle det fornyes og være forsynet med et kors af brede guldgaloner; repareret 1905. I forbindelse med kirkens overgang til selveje 1910 ønskede man et nyt. 1939 er der tale om en reparation, 1968 var et nyt anskaffet.²⁰

Den store *renæssancealtertavle* (fig. 19) fra 1500ernes slutning, antagelig skænket af ejerne til hovedgården Våbensholm i sognet (jfr. s. 4015), er ændret og forsynet med nye malerier og dekorationer adskillige gange i tidens løb, senest o. 1980 af Bodil Kaalund. Tre af de ældre malerier, fra 1833, 1872 og 1953, er nu ophængt som tavler rundt om i kirken.

Altertavlen, af eg, er en firesøjletavle med rektangulært storfelt flankeret af smallere sidefelter; topfeltet, et liggende rektangel, kronet af trekantgavl. De fritstående storsøjler, med glatte prydbælter, har korintiserende kapitæler, topfeltets flankerende søjler er doriske. På postamentfremspringenes forsider er anbragt ens, kun 8,5 cm høje, maskeagtige løvehoveder (fig. 38), på siderne bossen. Frisefremspringene har været prydet af englehoveder, topfeltfrisen af bossen. Både top- og storvinger, med akantus-

Fig. 20. Altertavlen (jfr. fig. 19) med Kristusmaleri 1872 af P. A. Lyders og med staffering fra 1912 (s. 4030f.). G.N. Kristiansen fot. 1952. - *The altar-piece (cf. fig. 19) with painting of Christ 1872 by P. A. Lyders and painted ornament 1912.*

Fig. 21. Altertavlen (jfr. fig. 19) med maleri af Kristus under Helligåndsdue, udført 1953 af Gudrun Lorenzen (s. 4031). NM fot. 1953. - *The altar-piece (cf. fig. 19) with painting of Christ beneath the Dove of the Holy Spirit, by Gudrun Lorenzen, 1953.*

bladdekorationer i fladsnit, er fornyelser, muligvis fra 1912.⁴⁰

Tavlens farveholdning, fra o. 1980, består af grønt på søjler og lister, rødbrunt i smalfyldinger og fladsnit, der har brun bund, samt forgyldning på løvehoveder, søjledetaljer og enkelte lister. Friserne er mørkegrå, postamentet med ny versalindskrift fra »Joh. 15.5«. Bodil Kaalunds *malerier* fra o. 1980, udført på lærred på nye plader, viser i midtfeltet en fremstilling af Fodvasken, i sidefelterne hver to stående mænd bag høje vinranker. Både i topfelt og -gavl er malet vinranker med store klaser. Jesusskikkelsen er gulbrun, disciplenes klæder brune, blå, grønne og røde i lokalfarver med mørke konturer og næsten uden detaljer i dragtbehandlingen.

Eldre stafferinger og malerier. Ifølge Abildgaards tegninger og noter 1771 »stod paa alteret« to våbener med hjelmtegn, hvorover de formo-

dede gives initialer, versalerne »P.T.F.« og »F.E.I.«, henholdsvis for Peder Terkelsen (Væbner)⁴¹ fædrene (†1587) og hans hustru, fru Else Iuul (omtalt endnu 1592). Muligvis stammer disse våbener (på postamentet?) fra en staffering 1601, idet kirkesynet 1831 meddelede,³⁴ at altertavlen trængte til opmaling, da den ikke var malet siden 1601, et årstal der antagelig da har kunnet læses på en af friserne.⁴²

Tavlens *oprindelige staffering* og indskrifter (jfr. fig. 22) er overalt afrenset med undtagelse af storfeltet,⁴³ der på to egetræsbrædder⁴⁴ har bevaret sin ældste bemaling under et nedenfor nævnt Korsfæstelsesmaleri, flankeret af gyldne indskrifter på sort bund, malet direkte på træet uden kridtgrund. Disse nu vanskeligt læselige indskrifter er i venstre spalte, med fraktur, nadverindstiftelsesordene (Matt. 26,26-29), i højre spalte, med versaler, Jesu befaling til disciplene om at prædike i hele verden (Mark. 16,15-16).

Korsfæstelsesmaleriet (fig. 23), i lysmål 126x79,7 cm, er »opmålet i Juni 1833 af A. Schumann i Horsens«. ⁴⁵ Han har overmalet den oprindelige Kristusskikkelse, så den fremstår gråbrun, stærkt hvidskygget, med hvidgul glorie og hvidt lændeklæde, ophængt på et brunt kors. På et grønt jordsmon foran et brunt, bakket landskab står de tilmalede sidefigurer, Maria og Johannes, ved korsets fod. Maria har gul kjole, blå kappe og grønt hovedklæde, blodet fra Jesu fodsår drypper ned på hendes ene arm. Johannes har rød lilla kjortel og blå kappe. Himmelbaggrunden er rød lilla, mørkere tonet opefter, hvor brunlige skyer ses. - Maleriets ramme er den oprindelige, dyvlet på pladen, men det ydre profilled er afhugget. Inderste farvelag er lysblåt, herover en brun ådring. Nu ophængt på nordvæggen i skibets vestligste fag.

Den ovennævnte opmaling 1833 omfattede tillige i sidefelterne symbolske fremstillinger af

Fig. 22. Udsnit af tidligere altermaleri (jfr. fig. 23) malet oven på altertavlens oprindelige indskrifter fra 1500-ernes slutning (s. 4029). NE fot. 1993. - *Detail of the former altar-painting (cf. fig. 23), painted over the original inscriptions on the altar-piece from the end of the 16th century.*

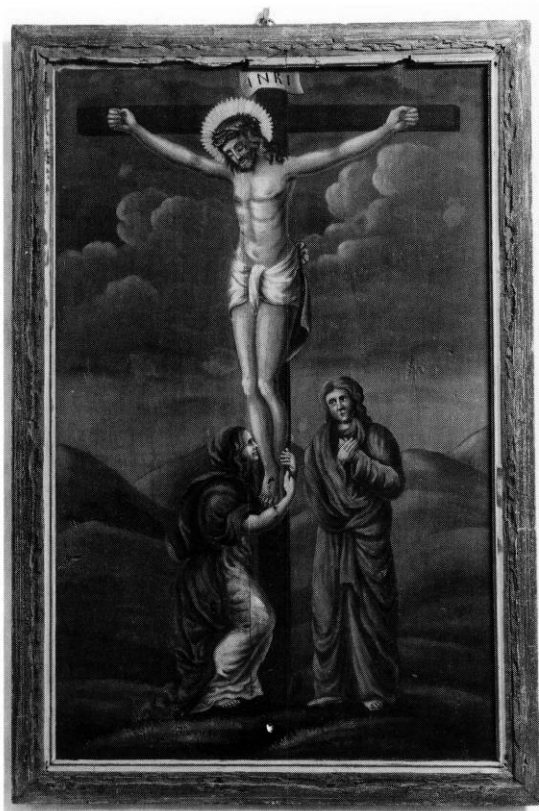

Fig. 23. Tidligere altertavlemaleri af Korsfæstelsen udført 1833 af A. Schumann, Horsens (s. 4030). NE fot. 1992. - *Former altar-painting of the Crucifixion, by A. Schumann, Horsens, 1833.*

Lovens tavler og Det nye Testamente (fig. 24), i båndophæng med sløjfe foran krydsende palme- og oliegren. Denne gulmalede og brunskyggede dekoration på brunlilla baggrund er udført på sidestykkernes egetræsplanker, ⁴⁶ hvis rammer har samme stafferingslag som rammen på det førnævnte Korsfæstelsesmaleri. Plankerne lå indtil 1993 på våbenhusloftet. - Samhørende med 1833-stafferingen var i topfeltet en tandskrift med lysgul fraktur på sort bund: »Han har taget vore Sygdomme paa sig« etc.

1872 fik altertavlen en egetræsådring med skablonmalede dekorationer i sidefelterne, i gult. I topfeltet en indskrift (forgylt blokskrift på sort): »Kommer hid til mig Alle som arbeide ...« etc. I storfeltet indsattes året efter ²⁰ et oliemaleri på lærred: ⁴⁷ Kristus velsigner menigheden

(fig. 20), signeret »P.A. Lyders 1872«. På en rundbuet, brunlig nichebaggrund, med gyldne svikler, træder den lyshårede Kristus frem, hvidklædt under rød kappe. Maleriet nu op-hængt, i ny ramme, bag på altertavlen.

De nyere top- og storvinger blev muligvis til-føjet 1912,⁴⁸ da hele tavlen egetræsmaledes og stafferedes med uægte guld på søjledetaljer og enkelte lister. I felterne udførtes symmetriske planteornamenter i grønne og blågrønne farver kontureret med hvidt. I topfeltet maledes en hvid Helligåndsdue på lysblå bund og i trekant-gavlen herover en opgående sol (jfr. fig. 20).

1953 indsattes nye *malerier*⁴⁹ (fig. 21) på træ-plader i alle fire hovedfelter, udført af Gudrun Lorenzen. I topfeltet en svævende, hvid Hellig-åndsdue foran en grønlig lysstråle, der fortsæt-ter ned over midtfeltets stående Kristusskik-kelse, kun iført et hvidt lændeklæde. Ved hans side en stående, brunklædt person og en knælende, grønklædt. I sidefelterne fremstilles henholdsvis en kvinde stående med et barn og to unge mænd, alle alvorsfulde figurer set i et blå-grønt-lilla landskab, der forløber over alle tre felter. De fire felter er, i nye rammer, ophængt bag alteret på korets østvæg. - 1980 blev alter-tavlen istandsat af Knud Christensen, Brød-strup.⁵⁰

*Altarsølv. Kalk og disk*⁵¹ (fig. 25), omlavet 1743 af et ældre fältersæt, af Anders Pedersen Schanderup, Skanderborg, og skænket af kirke-ejeren Charlotte Amalia Schandorff (jfr. s. 4016). Den 21 cm høje kalk har flad, ottetunget fodplade med skiftevis konkave og konvekse tunger, hvorimellem spidser. På det lige knæ-kede fodled er fastnippet en støbt Kristusfigur, muligvis stammende fra den ældre kalk. Figuren har vandret udstrakte arme og smalt lændeklæde med stor flagresnip ved højre hofte. Der er intet korstræ, men fødderne hviler på et frontalt an-bragt kranium over korslagte knogler. Kalkens fod er drevet trompetformet op mod det otte-kantede skaft, med små profilstave ved over-gangen samt mod den lige knækkede knop. Det halvkugleformede bæger har under mundings-randen en graveret kursivindskrift: »Dri cher Alle Her af Thi Dette Er Mit Blod. Math. Cap.

Fig. 24. Altertavlens oprindelige sidefelter (jfr. fig. 19) med sekundære malerier af Lovens Tavler og Det nye Testamente, udført 1833 af A. Schumann, Horsens (s. 4030). NE fot. 1993. - *The original side compartments of the altar-piece with secondary paintings of Vj g'Ve d'gu'ql'lj g'Ncy 'cpf 'Vj g'P gy 'Vguco gpmann, Horsens, 1833.*

26. v.27-28«. På fodpladen en tilsvarende indskrift: »Paa Denne Föuffling Kirches Eiere Sal. Amptzforvalter Schandorfs Encke Charlotte Amalia Hendes Behostning(I) Om giort 1743«. Herefter mestermærket (Bøje II, 1982, nr. 6287). Den tilhørende disk, med tilsvarende, men læderet mesterstempel på fanens underside, er 14,8 cm i tv.m., glat, med let forsænket bund. På fanens overside er graveret en cirkel, hvori otte, skraverede spidsblade, samt en nadverindskrift overensstemmende med kalkens: »Tager - æder - dette er Mit Legeme, Som Gives For Eder. 1. Cor. Cap. 11. v. 24.« Oversiden forgyldt.⁵²

†*Altarsølv.* 1661⁵³ omtales en forgyldt sølvkalk og disk, hvortil der 1669¹⁷ skulle anskaffes en

Fig. 25. Alterkalk og disk udført 1743 af Anders Pedersen Schanderup, Skanderborg, og skænket af kirkejeeeren Charlotte Amalia Schandorff (s. 4031). NE fot. 1992. - *Chalice and paten made 1743 by Anders Pedersen Schanderup, Skanderborg, and donated by the church patron Charlotte Amalia Schandorff.*

syet \ddagger skindpose til deres opbevaring. Omlavet 1743, jfr. ovenfor.

Berettersæt fælles med Brædstrup (jfr. s. 3998).

Vinskummeske, anskaffet 1903,²⁰ med mestermærke for Adolf P. Falck, København (Bøje I, 1979, s. 254), Københavns bystempel samt gardeinens, Simon Groth (jfr. Tyrsting, s. 3975).

\ddagger *Oblatæske*, 1862,²⁰ den vanlige type af porcelæn, sort, med guldkors og -kanter. En tilsvarende \ddagger *alterkande* ønskedes anskaffet 1845,¹⁹ hvilket måske først er sket 1862.²⁰ 1903¹⁹ erhvervedes to lignende \ddagger *skåle* (jfr. bl.a. Brædstrup, s. 3998).

\ddagger *Vinflaske* købt 1666.¹⁷

Alterstager. 1-2) (Fig. 26), fra o. 1925, af stærkt kobberholdig messing, 55 cm høje, medregnet de tre fødder dannet af støbte, liggende løvefigurer på plade (nu fjernet). Nygotisk form, skaftet samlet af ottekantet led, med nedre krenelering, og herover to modsat snoede led. Stor lyeskål med krenelering, kraftig lyseholder og jernlysetorn. 3-4) O.1870, af bronzeret støbejern, ganske svarende til stagerne nr. 1-2 i Ring-Brædstrup (s. 3999), med samme bibelske motiver i relief på foden. Nu ude af brug. \ddagger *Alterstager*. 1661⁵³ nævnes to messinglysestager, der 1862²⁰ ønskedes forsynet med »lys eller lamper«.

Syvarmet stage, o. 1925, med hvælvet fod og kantede arm-led. Opstillet på træpedestal i skibets nordøsthjørne.

\ddagger *Alterbøger*. 1661⁵³ fandtes en gammel, sønderreven bibel. 1679/80 købtes for 1 sl. dl. 8 sk. en alterbog. 1685/86 omtales et nyt ritual.¹⁷

Et \ddagger »ildkar af stål« blev 1615¹⁵ erhvervet for 20 sk.

Messehagel (fig. 28), fra 1900erne, af mørkerødt fløjlkantet af guldgalonere og med stort, guldgaloneret rygkors. Fra »Dansk Paramenthandel. Kjøbenhavn«. Nu ude af brug.

\ddagger *Messehagler*. 1683¹⁷ ejede kirken en »broget« messehagel. 1862 bestod haglen af rødt fløjlkantet af guldgalonere og kors, der fornyedes 1885.²⁰

Alterskranke, 1872,¹⁹ med drejede søjler og spinkel, profileret håndliste; opstillet i firkant foran alteret. 1981 malet lysgrøn, grå og gylden.

Døbefont (fig. 29 og 12), romansk, af granit, kummen grovkornet, rødlig, foden mere fin-kornet og lys, grårød. Ifølge Mackeprang (Døbefonte s. 294) tilhørende de østjyske løvefontes Tamdrupgruppe og muligvis udført af samme mester, som har hugget fontene i de nærlig-

Fig. 26. Alterstage fra o. 1925 (s. 4032). NE fot. 1992. - *Altar candlestick from c. 1925.*

Fig. 27. Dåbsfad af messing, fra kort efter 1727 (s. 4034). NE fot. 1992 - *Brass baptismal dish, shortly after 1727.*

gende kirker i Tamdrup og Løsning (sidstnævnte i Vejle amt).

Den ca. 87 cm høje font har stor, kedelformet kumme, ca. 68 cm i tv. og ca. 32,5 cm dyb. En spinkel rundstav ved munden er midt på dennes flade afgrænset af en omløbende rille. Sidsens fornemme, flade reliefdekoration omfatter tre profilstillede løver og en svævende engel under en fortløbende, elegant bølgeranke. Denne har »fingrede« akantusblade med spiralvolutter samt sideskud, der krydser over eller under hovedstænglen (ligesom på de nævnte fonte og den i Grædstrup (s. 3952)).⁵⁴ Englen⁵⁵, der er iført plisseret skørt, holder venstre hånd hilsende oprakt, højre hånd hviler på maven; en stor vinge ses ved den ene side. Englen flankeres af kraftige løver med højt oprakte forben, hvis kløer er tydeligt markerede. Den venstre, nu delvis skjulte løve, ser mod englen, den højre bagud, væk fra, hen mod den tredje løve og i en sådan stilling, at den brede manke, med dobbelt lag mankekrøller under halsring, fremtræder ret dominerende. Alle løver har mandelformede øjne, små ører og haler, der begynder højt oppe på ryggen, går ned mellem benene og tværs over bagpartiet for at brede sig ud i en mangebladet akantusdusk, med ring ved roden. Fontens lave, koniske

Fig. 28. Messehagel fra 1900erne (s. 4032). NE fot. 1992. - *Chasuble.*

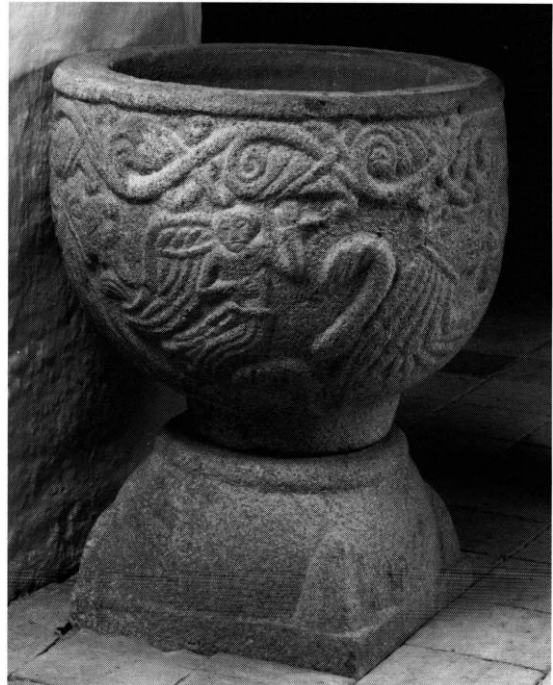

Fig. 29. Romansk døbefont (s. 4032). NE fot. 1992. - *Romanesque font.*

Fig. 30. Indre, set mod øst. L. Poulsen, Vejen, fot. o. 1910. - *Interior to the east.*

skaftled støder til en rundstav, der på foden danner overgang til dens hvælvede base, med ryggede hjørnekopper; lav, rektantet plint. Opstillet tæt ved nordre korbuevange.

Dåbsfade. 1) Af messing, udført af »K. Eibye 1953« ifølge påsat plade på fadets underside; 59 cm i tv. På randen en fembladet, liljeagtig frise, i den glatte fordybnings midte et firkløver i relief. 2) (Fig. 27), formodentlig anskaffet kort efter 1727,¹⁸ da synet bemærkede, at fonten behøvede et bækken.⁵⁶ Det er af messing, 48,5 cm i tv. og 7 cm dybt ved den let opadbøjede, kun 3 cm brede rand. Nu ude af brug.

Dåbskanden, stemplet »K. Eibye« under bunden, er antagelig samtidig med fadet fra 1953. Af messing, 27 cm høj (uden låg). Fladtrykt, kugleformet korpus, hvorpå ligearmet reliefkors; hals og fod indknebne led, bøjlehanken endende i andehovedagtigt blad. †*Dåbskande*, 1863,²⁰ med hvælvet låg kronet af kors, stor tud samt bøjlehank med gæk.

Prædikestol (fig. 32), o. 1871, af fyr, svarende til †prædikestol i Ring-Brædstrup (s. 4009) og anbragt på en muret, firesidet sokkel i skibets sydøstre hjørne. Stolen har fire fag, hvoraf feltet ved sydvæggen er ganske råt, uden listeprydelser og maling. De høje storfeltsfyldinger er indrammet af profillister, frise- og postamentfelter med fremspring er glatte, foran hjørnerne er fritstående snosøjler. Samtidig opgang med drejede søjler svarende til alterskrankens og med en kraftig mægler med kugle på toppen. Stafferinen, fra 1981,⁵⁷ er holdt i grå og brune farver med forgyldning på søjler, hængeknopper, lister samt på de bosseagtige figurer på fremspringene. Storfelternes malerier er samtidige, udført af Bodil Kaalund, en fremstilling af Moses ved den brændende tornebusk; i midtfeltets forgrund ses overkroppen af den blåklædte Moses, der med oprakt hånd betragter den brændende, gulbrune og sorte busk, i hvert af sidefeltets gulbrune landskab svæver en engel.

†Prædikestol og †himmel, muligvis skænket af Else Juul efter ægtefællen, Peder Terkelsen (Væbners) død 1587, idet stolen, ifølge Abildgaard, ikke alene ligesom altertavlen var prydet med ægteparrets fædrene våbener, men også med hendes mødrene våben, Lunge (Dyre).⁵⁸ - Senere meddeler arkivalierne blot om stolen, at der 1719¹⁸ manglede nogle lister både på den og himlen, og 1862²⁰ at den var »af billedskærerarbejde«.

Stoleværk, 1871²⁰ af fyr, ganske svarende til det i Ring-Brædstrup (s. 4010), med svungne gavle der har drejede småskiver ved forkantens bøjninger samt udsparede ovalfelter under sædehøjde; ryglænet er blot to planker. En (hatte)hylde anbragt under sæderne. De samtidige indgangspaneler har hver tre store fyldinger. Istandsatt 1981 og forsynet med gavle ved væggene; samtidig nymalet i to grønne nuancer, med brune skiver og blågrå midtprik. †Stoleværk er tidligst omtalt 1615,¹⁵ da stole og skamler (samt en ny kirkegårdsport) blev udført af en snedker i løbet af fem dage, for 5 mk., hvortil kom mk. til en medhjælper samt 2 dl. for en tyltv savdeller hertil, hentet i Horsens. 1663-64

Fig. 32. Prædikestol fra o. 1871 (s. 4034). NE fot. 1992. - *Pulpit* fra c. 1871.

suppleredes med syv nye stole, 1693-94 forfærdigedes fire kirkeskamler, og fem år senere foretoges en almindelig reparation.¹⁷ 1722³³ trængte stolene til at repareres, hvilket må være sket før 1731¹⁸ da de erklæredes »i god stand«. 1862²⁰ omfattede stoleværket 19 mandfolke- og 23 fruentimmerstole, deraf fire lukkede (dvs. med døre, muligvis †herskabsstolen) og alle maledede. - †Bænke i våbenhuset skulle repareres 1705¹⁷ og fornyedes o. 1870. To †bænke i koret skulle 1907 erstattes af andre, med rygstød.²⁰

En stol til præsten (fig. 31), antagelig fra o. 1870, af fyr, består af glatte sidestykker med ud-svejfede armlæn; glat rygbræt og kopstykke. Let buet træsæde. Malet grågrøn, sædet gråt. Anbragt i korets nordøsthjørne. †Præste- og †degnestol ønskedes 1862²⁰ fjernet fra koret, hvor de stod ved hver sin side af alteret; istedet skulle »pladsen mellem alteret og kirkemuren« indrettes til »opholdssted« for præsten, og kirkesangeren anvises plads nede i kirken nærmest koret.

Fra en †herskabsstol, 1571, stammer antagelig tre gavlstykker (fig. 37), anbragt som bagklædning under altertavlen på hver side af det murede alterbord, formodentlig i forbindelse med

Fig. 31. Præstens armstol, antagelig fra o. 1870 (s. 4035). NE fot. 1992. - *The priest's chair*, c. 1870.

Fig. 33. Lysekroner fra 1900ernes begyndelse (s. 4037). NE fot. 1992. - *Chandelier from the beginning of the 20th century.*

udskiftningen af stoleværket o. 1870. De glatte fyrreplanker, én i nord og to i syd, er ca. 91-93 cm høje og ca. 32-34 cm brede, alle med spinkle kantprofiler på langsiderne, men kun den ene planke i syd synes at have den fulde bredde, de andres profiler er delvis afskårne, og alle planker er (forskelligt) afsavet både foroven og -neden. En spinkel, huljernsstemplet neglesnitlinie foroven på plankerne markerer en frise, tydeligst på den yderste, søndre, der har en dobbelt række. Denne har tillige herunder indskårne versaler, initialerne »P T S« for Peder Terkelsen til Våbensholm (jfr. s. 4015 samt altertavle og prædikestol), den tilstødende planke bærer årstallet »1571«. Den nordre planke har et indskåret våbenskjold, med lansehul, nu uden mærke, som oprindeligt må have været malet. Nu gråmalet. Spor efter hængselbeslag til døre ses.

Et *fskab*, »gammelt og sønderslagent«, er omtalt 1661⁵³ og igen 1663,¹⁷ da det kaldes en »kiste til messeklæderne«, men to år senere atter benævnes et skab (med samme funktion), hvortil der anskaffedes jern til hængsler og en lås med

nøgle. Måske kan disse oplysninger (sammen med fornyelse af kirkeporten, s. 4016) betragtes i lyset af svenskernes hærgen under krigen op til nævnte år.

Pengeblok (fig. 34), fra 1800ernes første halvdel, nævnt i inventariet 1862.²⁰ Den er af træ, 70 cm høj, med firsidet tværsnit med dels afrundede, dels affasede hjørner. Den usædvanlige top er formet som en omvendt potte med rund, jernblikbeklædt fordybning, hvori pengeslids. Midt på forsiden en låge hvorover to jernbånd med hængsler og slids til øsken. Blokken er ved to jernbånd fastholdt i et murhjørne øst for indgangsdøren. Malet lysbrun.

»*Fattigbøsse*«, 1860,¹⁹ af jernblik. På en 50 cm høj, oval bagplade er ophængt en bøsse, med ovalt grundrids, ialt 17,5 cm høj medregnet det hvælvede, oplukkelige låg, med pengetragt. Stærkt forrustet, men med spor af hvid maling

Fig. 34. Pengeblok fra 1800ernes 1. halvdel (s. 4036). NE fot. 1992. - *Alms post from 1800-50.*

og rester af mørk indskrift på bagpladen. Nu ude af brug.

Orgel, 1963, med fem stemmer, ét manual og pedal, bygget af I. Starup & Søn, København. Disposition: Manual: Trægedakt 8', Principal 4', Rørfløjte 4', Quintatøn 2'. Pedal: Subbas 16'. Tegnet af Vinther & Roldsgaard. Orgelhuset, oprindeligt i ubehandlet egetræ, blev 1981 malet i tre brune nuancer og stafferet med gyldne forkanter. Facaden har piber af eg og tinlegering og består af et mitraformet midtfelt, flankeret af fire rektangulære sidefelter. I tårnrummet. †*Orgel*, 1911, med seks stemmer, oktavkoppel og svelle, bygget af Horsens Orgelbyggeri ved M.Sørensen.⁵⁹ Pneumatisk aktion, bælgventilvindlade.⁶⁰

Salmenummertavler. 1-2) Formodentlig to af de tre, der er nævnt 1862;²⁰ de har rundet topfelt med hjerteformet ophængningshul. Sortmalede og beregnet til påskrift med kridt; i koret. 3-4) (Jfr. fig. 30), 1889,²⁰ oprindeligt ganske svarende til bl.a. de samtidige i Tyrsting (s. 3984), med to gange fem rum til skydenumre, men det tunget udsavede topstykke og hængedråberne på sidernes halvsøjler fjernet 1952.²⁰ En af tavlerne har senere ovenover fået anbragt endnu en tavle; grå- og brunmalede. I skibet. - To ens *kasser til salmenummerbrikker*,⁶¹ af umalet fyr, har med sort påmalet »1889«.

Præsterækketavle, 1977, af ferniseret bøg, teksten med sortmalede versaler; 136 cm høj. Ophængt på tårnrummets sydvæg.

Korsfæstelsesmaleri, se s. 4030.

Fire *lysekroner* fra 1900ernes begyndelse, af messing, to store, ens (fig. 33) med otte let gredede lysearme, hver med to lys, samt otte prydarmer med refleksklokkeblomster.⁶² Ophængt i skibet som nr. 1 og 3 fra øst. De to andre, mindre kroner har oval hængekugle og otte lysearme, hver blot med ét lys, samt otte helrandede refleksblomster. Ophængt i skibet som nr. 2 og 4 fra øst.

†*Ligbårer*. 1667¹⁷ repareredes en »rådnet« ligbåre. 1682³² omtales båren som gammel; 1716-17³³ blev anskaffet en ny.

Den store *klokke*⁶³ (fig. 36), 85 cm i tv., er antagelig i året 1500 støbt af »Albertvs Pavli«,

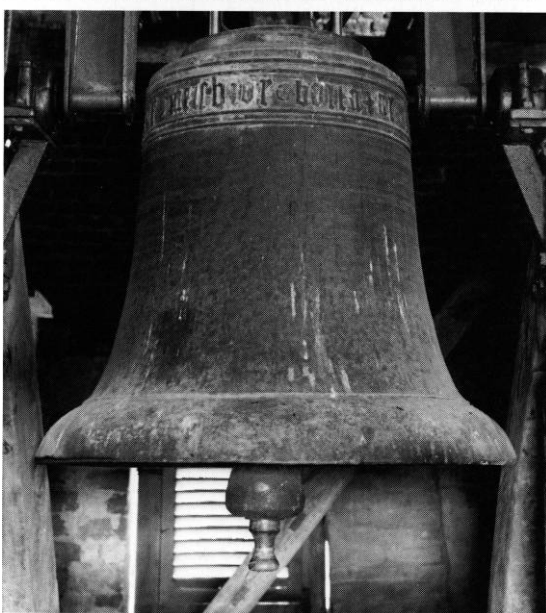
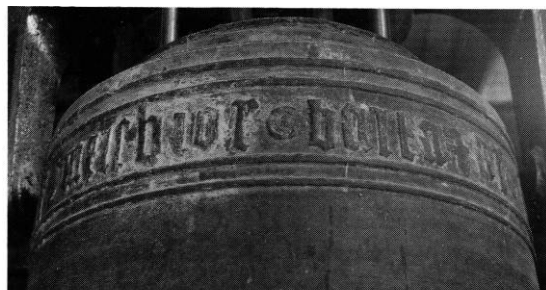

Fig. 35-36. Klokke støbt af Albertus Pauli, antagelig i året 1500. 35. Indskrift og støbermærke (s. 4037) NE fot. 1992. - *Bell cast by Albertus Pauli, probably in the year 1500.*

hvis støbermærke, bestående af hans bomærke omskrevet af navnet, adskiller indskriftens enkelte ord (fig. 35): »an(n)o dm (muligvis fejlskrift for md⁶⁴) laspar melchior baltazar iheus (fejl for Ihesus) maria am«, (I året 1500, Jaspar, Melchior, Baltazar, Jesus, Maria amen⁶⁵). Halsens skriftbånd, med de uregelmæssigt formede reliefminuskler, består af to og to flade lister; ved klokkelegemets overgang til slagkanten er et lille afsæt. Kronehankenes forsider er affasede. 1947 ophængt i vuggebom af støbejern, med fire stålrør til forstærkning af kronen.

Siden 1661⁵³ omtales kun én klokke »i tårnet«; den var da uden knebel. 1685¹⁷ blev klokken forbundet med jern, i forbindelse med en hoved-

reparation af »klokkeværket«, hvilken betegnelse formodentlig angiver en ttagrytter (jfr. s. 4021).

Klokkestol, af eg, i hovedsagen fra 1856, da tårnets øverste stokværk blev fornyet (jfr. ovenfor); fodbjælker og skråstolper repareret 1990.⁶⁶

†*Gravkrypt* i koret, ifølge herredsbogen 1661⁵³ tilhørende »en lille herregård, som hedder Wabensholm« (Våbensholm, jfr. s. 4015 og 4029). Den beskrives da som »et lidet hvælvet begravelse i kirken«, formodentlig med indgang ved korbuen, hvis »lemme« skulle repareres 1698.¹⁷ 1717 betegnedes de som »luger« og var da »ganske i stykker«, således at ingen kunne »opgå til alteret uden fare (for) at falde ned i begravelsen«. ¹⁸ 1722 ønskedes den gamle, uduelige begravelse i koret enten overdækket med fjæl eller ganske tillukket med sten og muld.³³

†*Støbejernskors*, ⁶⁷ o. 1855, over gårdmand Hans Madsen, f. i Kaihauge 6. juni 1774, død på Vaabensholm, hvor han havde boet siden 1807, †17. maj 1855, og hustru Abel Hansdatter, f. 12. nov. 1794, †18. marts 1821. Indskrift med antikva i relief på 145 cm højt kors ganske svarende til kors på kirkegårdene i Grædstrup (s. 3957f.) og Tønning (s. 4069), med stor cirkelskive på midtstammen og kaprifoliesmykkede korsarmsender. På fodstykket jernstøberiets mærke, Stallknecht, Horsens. På kirkegårdens søndre del.

KILDER OG HENVISNINGER

LA Vib.: Føvling kirkes regnskabsbog 1663-1720 (C KRB. 117). *Ved embedet*: Synsprotokol 1862 ff. - Se i øvrigt fortegnelse over arkivalier vedr. kirkerne i Gammel Skanderborg amt i almindelighed s. 2874 samt forkortelser s. 2875. Fagordbog s. 15.

NM2: Håndskrift: F. Uldall: Om de danske Landsbykirker VI, 1890, s. 72-76. - Indberetninger ved J.B. Løffler 1877 (bygning og inventar), Eigil Rothe 1903 (kalkmalerier), Hugo Matthiessen 1912 (altertavle og panel 1571), malermester Erling Honoré, Brædstrup 1952 (altertavle), Georg N. Kristiansen 1952 (altertavle), Mogens Larsen 1979 (inventar), Lucien Hecklen 1980 (altertavle og -panel), Olaf Hellvik 1978 og 1981 (kalkmalerier), Peter Michelsen 1993 (gravminder m.m.), Vibeke Michelsen 1993 (kalkmalerier, inventar) - Udskrifter af de gennemgåede arkivalier findes i NM.

Notebøger. *NM2*: Søren Abildgaard IX, 1771, s. 33 (altertavle, prædikestol). N.L. Høyen IX, 1830, s. 1 (bygning, font og klokke).

Tegninger og opmålinger NM2: Akvarel af kalkmaleri ved Eigil Rothe 1903. *LA Vib.*: Planer 1924 og 1927 (PIT 773.1). - *Kgl. Bygningsinsp. Århus*: Korrespondance og tegninger siden 1911.

Litteratur: MeddÅrhSt. 1963, s. 34 (orgel), 1974, s. 72 (toilet-, redskabs- og kedelbygning, varme anlæg), 1981, s. 129-30 (gulv, inventar), 1988, s. 142 (redskabsbygning), 1990, s. 153 (tårn), 1993, s. 127 (våbenhus).

Historisk indledning ved Lars Bisgaard og Kjeld de Fine Licht, beskrivelse af kirkegård og bygning ved Kjeld de Fine Licht, kalkmalerier, inventar og gravminder ved Vibeke Michelsen og orgel ved Ole Olesen. Engelsk oversættelse ved Jean Olsen. Redaktionen afsluttet 1993.

¹ ÆldDaArkReg. I, 210. Det fremgår, at det nedennævnte (side?)alter ejede en skov, der kaldtes Vor Frue skov.

² DaMag. 4. rk. II, 40. Herredsbogen 1661 (note 53) meddeler, at der i sognet foruden den lille herregård Våbensholm, er tre byer, Føvling med 17 hele og halve gårde, der tilhører adels og kanniketjenere, Åstrup med fem gårde, hvoraf de to tilhører kongen, de tre adelen, og Hårup med fire gårde »adels«; ialt er 11 gårde nedbrudte.

³ I følge Trap kan slægten som ejer af Væbnersholm, som gården tidligere kaldtes, føres tilbage til 1432.

⁴ Repert. 2.rk., I, 898.

⁵ ÆldDaArkReg. I, 208.

⁶ Samme, 261. S. 209 oplyser han, at han af klosteret bl.a. havde fri olden til 40 svin, jfr. Herreklostrene, s. 31 og 85. Formentlig er han identisk med den Peder Terkelsen, efter hvem der 1510 skiftedes mellem fire sønner og tre døtre, Repert. 2. rk. VI, 11468, jfr. Resen, Indledning, s. 23-24 med henv. Desuden E. Ulsig: Danske adelsgodser i middelalderen, 1968, s. 293, og T. Dahlerup, i Gyldendal og Politikens Dan-

markshistorie VI, 1989, s. 118-19. Med de to sidstnævnte forfattere har redaktionen haft lejlighed til at drøfte forholdet mellem kirken og Terkelsenfolkene.

⁷ Frederik I.s Registranter, s. 408 og 453; Det kgl. rettertings domme og rigens forfølgninger fra Christian III's tid, ved T. Dahlerup. I, 1959, s. 77 og II, 1969, s. 586.

⁸ Kronens Skøder 13. juni.

⁹ KancBrevb. 30. aug.

¹⁰ Samme 28. dec.

¹¹ Kronens Skøder 2. juni. Ligesom det var tilfældet med nabokirkerne i Tyrsting og Ring-Brædstrup, hænger salgstidspunktet antagelig sammen med omstruktureringen af Skbg. rytterdistrikt; også i forbindelse med Føvling kirke nævnes amtmand Grabow som køber ved en auktion 1710, jfr. s. 3988, note 5 og s. 4011, note 7.

¹² LA Vib. Landstingets skøde- og panteprot. 1737-45, f. 508 (B 24. 684). Det oplyses i skødet, at korntienden var bortforpagtet til Niels Thygesen på Matstrup (i nabosognet).

¹³ Samme 1758-63, f. 27 (B. 24. 697).

¹⁴ Samme 1763-68, f. 311 f. (B 24. 699).

¹⁵ RA. DaKanc. Seks års kirkegsk ... 1620 (B 184 e).

¹⁶ Jfr. KancBrevb. 13. sept. 1583.

¹⁷ Kirkens rgsk. 1663-1720.

¹⁸ LA Vib. Århus bispearkiv. Kirkesyn 1700-1803 (C 3. 1166-76).

¹⁹ LA Vib. Provstearkiver. Tyrsting-Vrads hrdr.s provsti. Synsprot. 1837-1911 (C 33. 1-4).

²⁰ Synsprot. 1862 ff.

²¹ Abrahamsen; s. 56: 4,6°

²² Jfr. E. Møller og O.Olsen: Danske trækirker. NMArb. 1961, s. 35-58 og SvK. Gotland, Silte, s. 15-19.

²³ Tilsvarende, højtstående døre findes mange steder i stiftet, f.eks. Sjelle (s. 1907), Skivholme (s. 1945), Skovby (s. 1972), Ormslev (s. 2159), Bjerager (s. 2497) og Halling (s. 2797). Blandt nærmere liggende kirker skal peges på Tønning (s. 4048) samt Ejstrup og Klovsborg i Vrads herred.

²⁴ Det kan ikke afgøres, om udformningen eventuelt har hentet inspiration i domkirkens tredje spir (s. 295), således som det er tilfældet andre steder i stiftet, men Høyens formulering »tårnet firkantet med et lidt spir« kunne pege i den retning. I Traps 1. udgave skrives tårn med spir.

²⁵ Note 17 og LA Vib. Århus bispearkiv. Rgsk. vedr. landsogne 1671-1710 (C 3. 2434).

²⁶ Note 18 og LA Vib. Århus bispearkiv. Kirkernes jura patronatus 1695-1738 (C 3. 1153).

²⁷ Note 19 og LA Vib. Provstearkiver. Århus amts sdr. provsti. Synsprot. 1817-54 (C 30. 1-2).

²⁸ Uldall har noteret bogstaverne, der også kan skimtes på fig. 3. I den forberedende fase af Matstrups ombygning var involveret J.D. Herholdt, fra hvis hånd

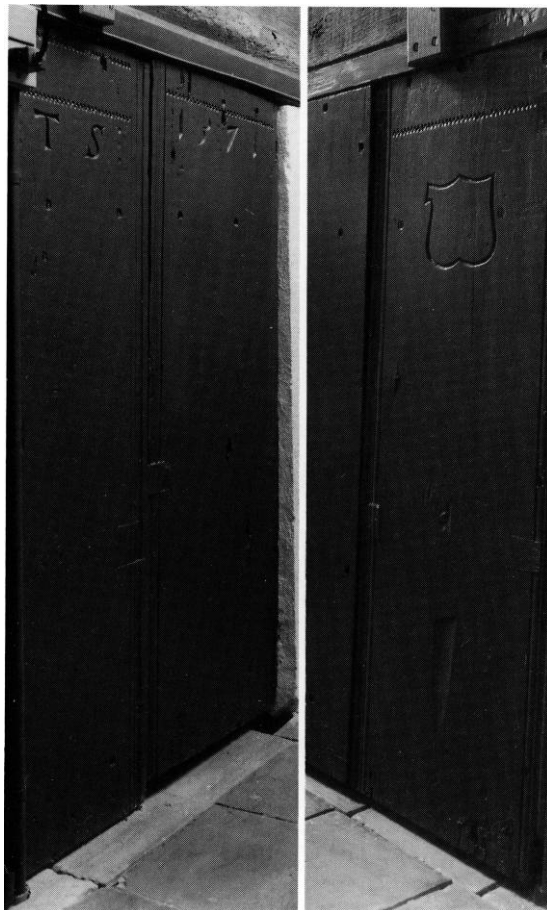

Fig. 37. Gavlstykker fra 1571, med initialer for Peder Terkelsen til Våbensholm, formodentlig fra ðher-skabsstol (s. 4035). - Bench-ends from 1511, with the initials of Peder Terkelsen of Våbensholm, probably from ðmanorial pew.

der på Kunstakademiets bibliotek foreligger forskellige forslag, jfr. N.J. Israelsen: Matrup, Matrup 1993, s. 49.

²⁹ Jfr. M. Vedsø: Hvælvteknik - en studie i overribber, i Bygningsarkæologiske Studier 1989, s. 77-79.

³⁰ Jfr. det unggotiske kor ved Nørre Nebel kirke, DK. Ribe, s. 1185-87.

³¹ Niche af samme, usædvanlige form sidder i den nordre ende af alteret i Holmstrup kirke, DK. Holbæk, s. 1823 og sydligst i vestvæggen i Kræmmerkappellet ved S. Peder i Malmø.

³² RA. Rtk. Rgsk. 1660-ca. 1848. Århus stifts kirkegsk. 1680-94.

³³ LA Vib. Århus bispearkiv. Kirkernes jura patronatus 1695-1738 (C 3. 1153).

Fig. 38. »Løvehoved« fra altertavlens postamentfremspring; jfr. fig. 19 (s. 4028). NE fot. 1992. - »Lion's head« from the pedestal of the altar-piece, cf fig. 19.

³⁴ LA Vib. Provstearkiver. Århus amts sdr. provsti. Synsprot. 1817-54 (C 30. 1-2).

³⁵ Noterne 17 og 18.

³⁶ Noterne 17 og 32.

³⁷ Restaureringen skete på beboernes bekostning (note 20).

³⁸ Vedr. dette værksteds datering, udbredelse og mulige udførelse af det murersjak, der har slået hvælvene, se s. 3906, note 33-34, med henvisning til bl.a. Niels Jørgen Poulsen, i Danske Kalkmalerier. Sengotik 1500-36, under red. af Ulla Haastrup, 1992, s. 76-79 og s. 271.

³⁹ Jfr. Ejstrup (Vrads hrd.) og Højer (DK. Sjyll., Tønder amt, s. 1031).

⁴⁰ Bag på altertavlen er indskårne versaler: »HR 1912, A A 1912«, samt skårne konturer af en palet, antagelig betegnelsen for en maler (medhjælper); jfr. Hugo Matthiessens indb. 1912.

⁴¹ Våbenmærke og hjelmtægn er en væbnet arm, jfr. hovedgårdens navn Våbensholm, se s. 4029.

⁴² Formodentlig overmalet 1833, jfr. ovenfor.

⁴³ Muligvis også trekantgavlen, der ifølge indb. 1952 som ældste staffering tilsyneladende havde »et altseende øje«.

⁴⁴ Sammenføjet ved hjælp af to store sløjfelus.

⁴⁵ Sortmalet skriveskrift bag på brædderne. Jfr. (†)altertavlemaleri 1840 i Vinding (s. 3893).

⁴⁶ Plankerne målte totalt hver ca. 146xca. 49 cm. De pålagte, profilerede rammer, ca. 8 cm brede, er fæst-

net ved dyvler. På den ene plankes bagside er indskåret et omvendt N.

⁴⁷ Lysmål 122x80 cm.

⁴⁸ Jfr. blækskrevet seddel indstukket i tavlen- »Kirken er kalket, Alter og Prædikestol samt Bænke malet d. 28. September 1912. Carl Jensen, Brødstrup« (indb. 1952).

⁴⁹ Lysmål: midtfeltet 132x87 cm, sidefelterne 132x36 cm, topfeltet 70x87 cm.

⁵⁰ Indskrift bag på altertavlen.

⁵¹ Jfr. Sven Fritz: Anders Pedersen Schanderup, guldsmed i Skanderborg 1744-1765, i ÅrbGIBy. 1976, s. 33-78, især s. 54.

⁵² På undersiden sekundært indprykket: »Feuling Kirke«.

⁵³ LA Vib. Århus bispearkiv. Tyrsting herredsbog 1661 (C 3.1101).

⁵⁴ Jfr. i øvrigt den beslægtede ranke på Tulstrup kor-buekrægbånd (s. 3687).

⁵⁵ Engle med tilsvarende stilling, men med andre detaljer, ses bl.a. på Stjær sydportals østre karmsten (s. 2090), på portalernes tympana i Hammel (s. 3747) og Tulstrup (s. 3685), hvor fonten (s. 3699) ligeledes har en engel, der dog indtager en anden stilling, mellem to løver.

⁵⁶ Ifølge 1680ernes inventarier (note 17) fandtes intet bækken i fonten.

⁵⁷ Snedkermæssigt istandsat og nystafferet af Poul Andersen.

⁵⁸ Moderen var Kirsten Lunge (Dyre) Ovesdatter (Stamtavler II, 1891, s. 305).

⁵⁹ Horsens Orgelbyggeri: Katalog 1923.

⁶⁰ 1926 foresloges det at lade orglet, der var angrebet af fugt og møl, istandsætte og anbringe på et podium af brædder (note 20).

⁶¹ Jfr. Voerladegård, s. 3867, med fig. 30.

⁶² Tilsvarende i Stilling, s. 2968.

⁶³ Uldall: Kirkeklokker, s. 119, med afbildning af bomærket. Jfr. klokken fra 1510 i As (Bjerre hrd., Vejle amt) af samme mester.

⁶⁴ Ifølge Uldall. - Muligvis har klokkestøberen fejlagtigt sammenskrevet an(n)o d(omi)ni md (i Herrens år 1500) til blot an(n)o dm?

⁶⁵ Påkaldelsen af Maria med Jesus (barnet) og de helige tre konger kan jævnføres med det talter, der var viet Maria (s. 4016), hvortil måske har hørt en altertavle med en fremstilling af Fødslen.

⁶⁶ På sydvestre skråbånd indskårne versaler: »1990 I.P. Storgaard«.

⁶⁷ Jfr. Aase Faye: Danske Støbejernskors. Bearbejdet og udgivet af Jan Faye, 1988, kat. nr. 196, s. 102 (her fejlagtigt dateret 1821) samt s. 228. Korset der er beskrevet og fotograferet på kartotekskort af Aase Faye, er siden forsvundet.

Fig. 39. Indre mod øst med inventarstabling fra 1912. Foto o. 1920 i Boserups samling, NM. - Interior to the east with furnishings from different periods as decorated in 1912.

SUMMARY

Føvling church is distinguished by its hilltop position, especially noticeable when seen from the south. Of the original church only the nave is preserved, and with it some interesting variations in building materials. The oldest part of the fabric would have as usual been in the east end, and here the natural resources of the vicinity are used: granite blocks off the fields and local bog iron. Bricks were introduced into the area while the church was under construction. This new medium in Danish architecture reached Denmark about 1170, and with monastic orders and great landowners as intermediaries and pioneers the use of bricks spread throughout the country. In the case of Føvling church the idea was undoubtedly borrowed from the nearby Benedictine abbey in Voer, long since disappeared (p. 3874).

Vaults were put up sometime about 1500, and like most other churches a tower and porch were added during the same period. Remarkably, the original chancel was succeeded by a new chancel without the latter becoming incorporated under one and the same roof together with the nave, a change often otherwise made at that period. A small (now vanished) manor in the parish, whose owners happen to be mentioned in some records from the 15th and 16th centuries, may have had some part (as churchwarden or patron?) in the renewal of the chancel. In any event it is known that in the 17th century there was in front of the altar an old family grave belonging to the owners of the manor.

The interior is enriched with mural paintings from the beginning of the 16th century by the »Lily Master« of local fame. Church furnishings

from before this time comprise only the skillfully carved Romanesque font of granite (related to the font in Tamdrup church among others), and the bell probably cast in the year 1500 by Albertus Pauli. The church's past links with the manor of Våbensholm can be traced from certain items of furnishings donated in the second half of the 16th century by the owners of Vå-

bensholm. Of these only the altar-piece is preserved, but particularly in more recent times it has been subject to changing religious and artistic attitudes which have found expression through changing the paintings of the altar-piece no less than five times. The latest decoration from about 1980 is by Bodil Kaalund, who has also decorated the pulpit from 1871.

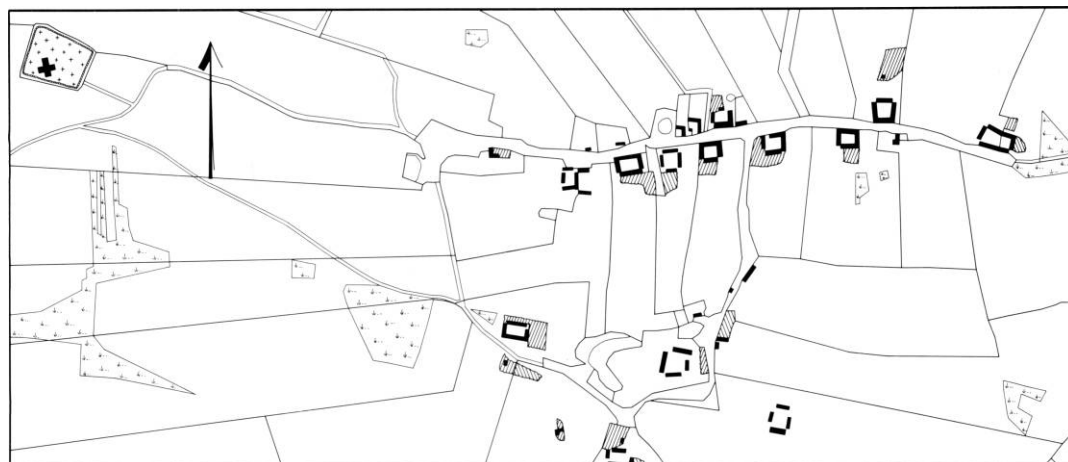

Fig. 40. Føvling 1:10.000. Opmålt 1789 af Andreas Haar, rettelser medtaget til 1848. Kopieret 1981 af Birgitte Andreassen. - *Map of the village.*